

Oorlog en vrede in DR Congo

INHOUDSOPGAVE

- 03 **De januskop Congo**
Guy Poppe
- 04 **De rol van natuurlijke rijkdommen in Oost-Congo**
Ken Matthyssen en Filip Hilgert
- 06 **De Mai Mai:
alternatief voor een falende staat of eigenbelang?**
Stijn Van Bever
- 08 **Seksueel geweld in Oost-Congo
en de strijd tegen de straffeloosheid**
Hilde Deman
- 10 **De noodzaak van vorming
tot geweldloze conflicthantering.**
Luc Vansina
- 12 **Elkaar verstaan aan de oevers van de Grote Meren**
Jo Hanssens
- 14 **Wat is in het huidige Congo 'werken aan verzoening'?**
Jo Hanssens
- 15 **België, de Belgen en Congo.
Een kijk door een Congolese bril**
Stanislas Bucyalimwe Mararo

Congo voor Beginners

Broederlijk Delen en Pax Christi Vlaanderen organiseren samen een cursus "Congo voor Beginners", een reeks van vier lesavonden in Brussel en een slotdag in het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren.

De lessenreeks loopt op woensdagen 20 en 27 oktober, 3 en 10 november 2010, telkens van 19 tot 21 uur, in het Belgisch Ontwikkelingsagentschap (BTC), Hoogstraat 147, Brussel.

De slotdag, zaterdag 20 november, van 10u30 tot 17u00, biedt 's ochtends een aantal workshops en na de middag de keuze uit enkele geleide bezoeken aan tentoonstellingen.

*Een initiatief in samenwerking met het Belgisch Ontwikkelingsagentschap, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, MO*Magazine, IPIS, VLIR-UOS, en USOS. Meer info bij Broederlijk Delen en Pax Christi Vlaanderen.*

COLOFON

Foto's: Hilde Deman
Eindredactie: Jan Vanden Berghe
Verantwoordelijk uitgever: Peter Houleberghs
Druk & layout: Room, Sint-Niklaas
ISBN-NUMMER : 9789461370006
Wettelijk Depotnummer : D/2010/3498/002

TEN GELEIDE

De viering van 50 jaar onafhankelijkheid van Congo gaat niet onopgemerkt voorbij. Integendeel, in radio, op TV, in dagbladen en tijdschriften wordt veel gesproken en geschreven over de Democratische Republiek Congo. Ook tal van nieuwe boeken over dit grote land in het hart van Afrika zien het licht. Dit wijst erop hoe sterk de banden nog steeds zijn tussen Congo en ons.

Het zijn banden van vreugde en verdriet, van hoop en pijn, van verwachting en teleurstelling. Zoals in een echte relatie. Merkwaardig hoe wij elkaar soms intens zoeken en dan weer lijken af te stoten. We kunnen in zekere zin niet zonder elkaar. Er is een gemeenschappelijke geschiedenis en deze kan niet ongedaan gemaakt worden.

Het dossier dat je nu in handen hebt wil een aantal aspecten van het huidige Congo en van onze betrokkenheid als vredesbeweging naar voren brengen. Dit gebeurt in zeven beknopte bijdragen. Het is de bedoeling u in een kort bestek heel wat informatie te verschaffen en u ook beter te helpen begrijpen wat de belangrijkste problemen, moeilijkheden, uitdagingen en mogelijkheden zijn in het huidige Congo.

De bekende gewezen VRT-journalist Guy Poppe opent het dossier met een pittige commentaar in een licht ironische stijl waarin vooral spijt doorklinkt om de gemiste kansen. Daarop volgen drie bijdragen waarin de aanslepende oorlogssituatie in Oost-Congo wordt geduid. Twee onderzoekers van IPIS, Ken Matthyssen en Filip Hilgert, beschrijven de nefaste rol van de natuurlijke rijkdommen. Stijn Van Bever, nieuwe medewerker van Pax Christi, geeft inzicht in één van de gewapende bewegingen, de Mai Mai. Hilde Deman, medewerkster van Broederlijk Delen en Pax Christi, gaat in op het geweld tegen vrouwen en de nog steeds heersende straffeloosheid op dat vlak.

Dan komt Luc Vansina aan het woord, als kapucijn werkzaam in Kinshasa. Hij heeft het over de noodzaak van vorming tot geweldloze conflicthantering. Dit moet een topprioriteit worden in Congo, zoals trouwens ook bij ons! Als directe getuige en medewerker schreef ik zelf twee bijdragen over een grensoverschrijdend vormingsproject dat een brede groep mensen uit Oost-Congo, Burundi en Rwanda samen met Pax Christi heeft uitgewerkt. Tenslotte geven we het woord aan de Congolees Stanislas Bucyalimwe Mararo, momenteel onderzoeker in Antwerpen. Niet zonder enige ironie en spijt interpreteert hij de huidige relaties *in Congo en tussen Congo en ons*.

Jo Hanssens
Voorzitter Pax Christi Vlaanderen, samensteller van dit dossier

DE JANUSKOP CONGO

Guy Poppe, gewezen VRT-journalist

Toen ik in december 1994 vanuit het Rwandese stadje Cyangugu zonder visum te voet de brug overstak om in Bukavu reportagewerk te doen, moest ik voor iedereen aan de grenspost dollars bovenhalen. *Amende*, riep de douanier van ver, want ik liep aan de verkeerde kant van de witte lijn. Die boete heeft hij op zijn buik mogen schrijven. Ook de gezondheidsambtenaar viel naast de prijzen toen ze ter plekke een me onbekende vaccinatieverplichting verzon. Tot mijn eigen verbazing stond de inenting in mijn gele boekje! Al bij al kostte het me 130 \$, niet zo gek veel meer dan als ik het visum op de ambassade aangevraagd had.

Dit voorjaar kwam me in Kampala ter ore dat je het geld vooraf op een bankrekening moet storten, wil je er een Congolees visum krijgen. Wie zich zonder aan de grens aanmeldt, vliegt terug. Congo is op weg om een serieus land te worden.

Goed nieuws uit Washington. In maart geeft het Internationaal Muntfonds aan dat de kans bestaat om 80% van Congo's buitenlandse schuld, 8,6 miljard \$, kwijt te schelden. President Kabila wil het akkoord rond voor zijn land op 30 juni de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid viert. De tijd dat onder Mobutu de Nationale Bank valse biljetten uitgaf en het IMF ten einde raad de uitzonderlijke maatregel nam om Zaïre als lid te schorsen ligt ver achter ons. Congo is op weg om een serieus land te worden.

Heeft minister van Communicatie Mende dan gelijk, als hij zich erover beklagt dat opiniemakers de laatste tijd Congo hard aanpakken? Met als resultaat *“een litanie van onwaarheden, bewuste verzwijgingen en approximatieve schattingen, waarmee men koste wat het kost het Congolese staatsapparaat in diskrediet probeert te brengen”*?

Niet zeker. Juist op de dag dat deze zinnen in de krant verschijnen, klaagt de Franstalige afdeling van Amnesty België aan dat acht mensenrechtenmilitanten slachtoffer zijn van geweld en intimidatie of gevangen gezet zijn. Critici schandvlekken is Mende's rol maar welk argument schudt hij deze keer uit zijn mouw om de kwade trouw van Amnesty aan de kaak te stellen?

Wie er op wanpraktijken wijst wordt in een slecht daglicht gesteld, daarvoor zorgt Mende de hele tijd. Met betrekking tot de als gevolg van oorlog en ontbering almaar oplopende dodentol, die het *International Rescue Committee* geregeld berekent, zijn er *“vragen te stellen over de gegrondheid en de criminalisering van deze macabere boekhouding”*. Het pleidooi van *Human Rights Watch* bij de VN om hun steun aan het leger te beëindigen is *“lobbywerk om de Congolese Staat te doen verdwijnen”*. Aangezien de oproep van HRW naadloos aansluit bij een

identieke aanmaning van Pax Christi, mogen we de samenstellers van dit dossier in dezelfde zak steken.

Soms heeft de woordvoerder van de Congolese regering pech met zijn mediacampagne. Rond het tijdstip dat het IMF de nakende schuldkwijtschelding aankondigde, ontstaat er een controverse over de heffingen die 25 olie- en mijnbedrijven aan agentschappen van de staat betaald hebben. 405 miljoen \$, méér dan uit de boekhouding van de agentschappen blijkt, maar soms ook minder. *“We krijgen de cijfers niet geïnterpreteerd”*, verklaart de Duitse ontwikkelingsorganisatie GTZ¹, *“duidelijker cijfers moeten Congo helpen in de strijd tegen corruptie”*. Enkele dagen later een nieuwe tegenvaller voor Mende, als hij *Journaliste en Danger* (JED) citeert: dat het met de persvrijheid de goede kant opgaat. JED reageert meteen met een petitie om *Radio France International* in Kinshasa weer op de FM-band toe te laten. Sinds mei 2009 is deze zender daar niet meer te beluisteren.

Beter dan vroeger?

Die gang van zaken laat sterk aan het Mobutu-tijdvak denken, toen Sakombi Inongo de voorlichting verzorgde. Ook hij verwarde informatie permanent met propaganda en snoerde kritische stemmen de mond. Het verschil is dat de huidige leiders verkozen zijn. Maar legitimeert dat hun doen en laten? Zijn alerte maatschappelijke organisaties en media geen wezenlijk onderdeel van een democratisch bestel?

“Congo is ook naar Afrikaanse normen een puinhoop” is begin april de kop van een essay in *De Standaard*. Slaat Ine Roox de nagel op de kop of heeft ook zij het verkeerd voor? Onlangs, tijdens een weekend aan het Albertmeer in Oeganda, stuurde ik vrienden een bericht uit het Zuiden, met daarin de passage *“het was kwart over zeven, de zon was een half uurtje op, we wandelden een uur of twee rond, keken van de rotsen af naar beneden, naar de nauwelijks zichtbare nijlpaarden in het meer en maakten ons geen zorgen over het onherbergzame Congo aan de overkant, waarvan de heuvels in de almaar heter stralende zon stilaan in een soort van mist weggleden.”*

Het onherbergzame Congo, zo denk ik dus over een land dat me nauw aan het hart ligt, blij dat het uit mijn gezichtsveld verdwijnt. Het land waar op elke weg een onbestemd iemand een versperring op kan werpen en tol kan heffen voor nooit geleverde diensten. Het land waar je geen politieman of soldaat aanspreekt als er je wat overkomt, gewoon omdat wat je overkomt vaak het gevolg is van hun arbitraire optreden.

Congo, het land, waar verkrachting tot een banale, alledaagse omgangsvorm van mannen met vrouwen uitgegroeid is. Het land waar een door het Internationale Strafhof gezochte, in het leger ingelijfde oorlogsmisdadiger als Ntaganda de kans krijgt –

Congo, het land dat doet alsof het een staat is, met militairen die pretenderen een leger te vormen, met ministers die *soi disant* het land besturen.

1 Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit

Global Witness brengt het begin maart uit - om de controle op tinmijnen te verwerven. Het land waarvan de regering beslist om de 20.000 blauwhelmen naar huis te sturen, net in de periode dat Congolese rebellen de luchthaven van Mbandaka bezetten, Kony's Oegandese rebellen hele dorpen uitmoorden en Rwandese *génocidaires* onuitroeibaar blijken. Zijn er nog bewijzen nodig dat het leger niet in staat is om de Congolezen hun veiligheid te waarborgen?

Congo, „waar de democratie tot stilstand gekomen is“, schrijft de *International Crisis Group* begin april, „de president en zijn omgeving hebben regering, parlement en gerecht gekortwiek en gebruik gemaakt van de onder de elite heersende corruptie“. Congo, het land dat doet alsof het een staat is, met militairen die pretenderen een leger te vormen, met ministers die *soi disant* het land besturen. Ik hoor het de Antwerpse hoogleraar Reyntjens graag op die manier verwoorden. Hij weet ongetwijfeld niet waarover hij praat, net zomin als Amnesty International, het International Rescue Committee, Human Rights Watch, GTZ, *Global Witness*, de *International Crisis Group* en een journaliste als Roox. De Congolese leiders maken tegenwoordig vooral werk van het weerleggen van onweerlegbare feiten. Congo, het land met twee gezichten. Een januskop.

Van Guy Poppe zijn verschenen

bij Borgerhoff & Lamberigts:
 „Land zonder Staat, Congo 50 jaar onafhankelijk“ (april 2010).

bij Meulenhoff/Manteau:
 „De boom waarnaar ze stenen gooien, Congodagboek 1996-2009“ (september 2009).

DE ROL VAN NATUURLIJKE RIJKDOMMEN IN OOST-CONGO

Ken Matthyssen en Filip Hilgert, *International Peace Information Service (IPIS)*

Congo's natuurlijke rijkdommen spelen onmiskenbaar een aanzienlijke rol in de financiering van gewapende groepen in het oosten van het land. Hoewel het besef is gegroeid dat bodemrijkdommen niet de oorzaak zijn van het conflict, zijn ze als dusdanig wel een belangrijke factor. Ze zorgen voor de bestending van de oorlogssituatie in Oost-Congo.

Cassiteriet (tinerts), coltan, wolframiet en goud zijn de belangrijkste mineralen die ontgonnen en verhandeld worden in de twee Kivu-provincies. De falende Zaïrese staat, de instabiliteit van mineraalprijzen op de wereldmarkt en de Congolese oorlogen tussen 1996 en 2003 zorgden er echter voor dat

industriële exploitatie verdween. Vandaag worden mineralen in de Kivu's uitsluitend ambachtelijk ontgonnen: informeel, maar allesbehalve ongestructureerd.

Het merendeel van de mijnen is gesitueerd binnen een concessie waarvoor een mijnbouwbedrijf een exploratie- of exploitatievergunning van het *Cadastre Minier* bezit. Door de afwezigheid van deze bedrijven op het terrein heerst daar nu vaak het traditionele gewoonterecht. Lokale chefs heffen taksen op de mijnactiviteiten die er plaatsvinden.

Aan het begin van de handelsketen van mineralen staan tal van *creuseurs*, die met spiermassa en rudimentair gereedschap de ertsen uit de ondergrond halen. In Noord-Kivu wordt hun aantal op 200.000 geschat. Via één of meerdere tussenhandelaars of *négociants* komen de mineralen terecht bij de *comptoirs* in stedelijke centra nabij de grens, zoals Butembo, Goma en Bukavu. Van hieruit worden de ertsen vervolgens geëxporteerd naar Kampala, Kigali en Bujumbura, en komen ze op de wereldmarkt terecht.

Een aanzienlijk deel van de minerale rijkdommen die vanuit Oost-Congo geëxporteerd worden, verschijnen pas buiten de Congolese grenzen in het officiële circuit. Het fenomeen van niet-geregistreerde *comptoirs*, smokkel (ook door de geregistreerde *comptoirs*), het onderwaarden van export... maken het onmogelijk de werkelijke omvang van de mineralenexport te kennen.

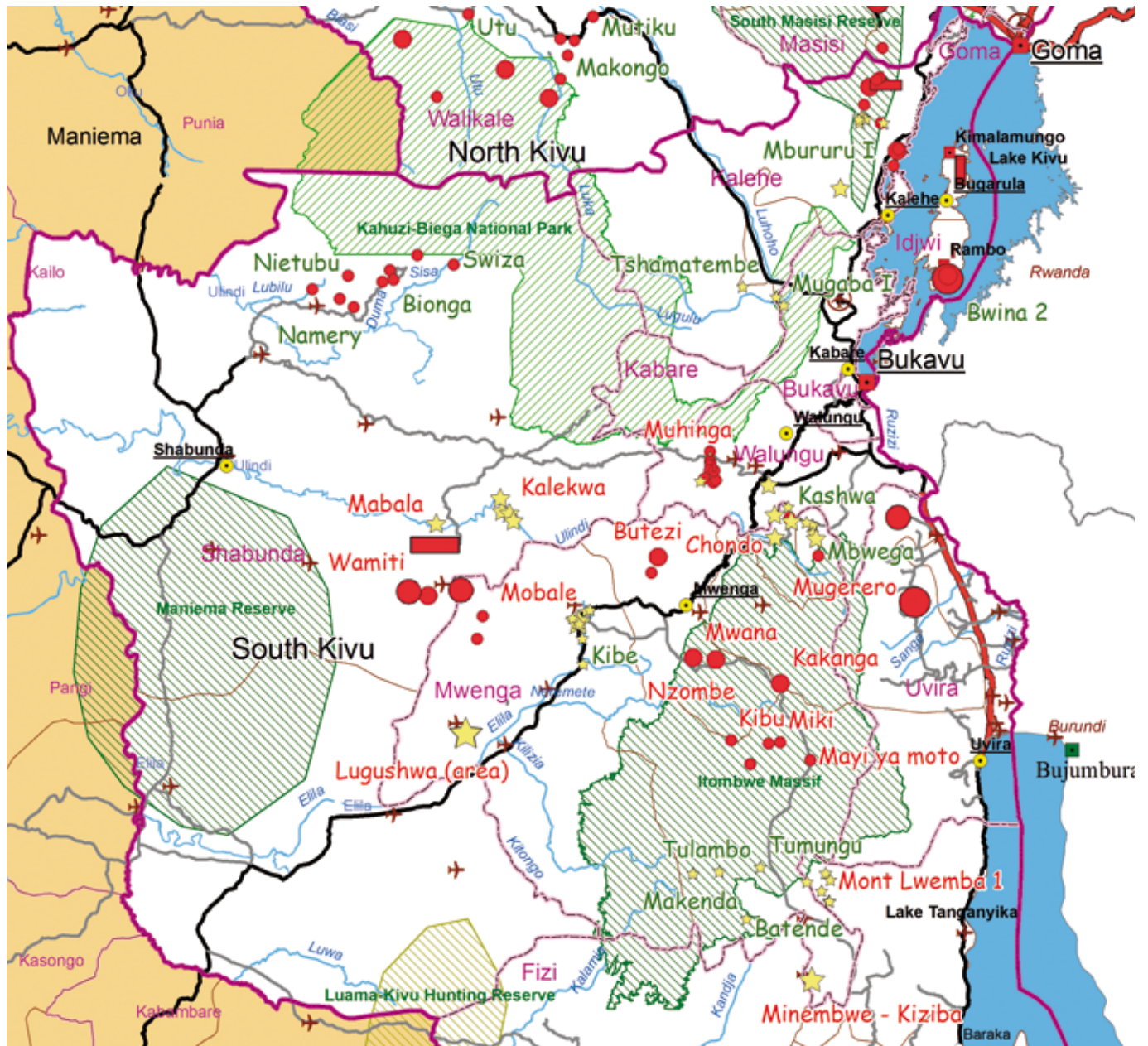
Goed voor de milities in de streek!

Van het gebrek aan controle en de ondoorzichtigheid van deze economische sector maken de talrijk aanwezige rebellengroeperingen in Oost-Congo dankbaar gebruik. Minerale rijkdommen vormen een bron van inkomsten voor alle gewapende groepen in de Kivu-provincies, inclusief het regeringsleger (FARDC). Naar schatting zijn ze aanwezig op meer dan helft van de mijnsites.

De Rwandese Hutu-rebellen van het FDLR, al in Oost-Congo sinds de genocide van 1994, laten zich vooral in met goud en veel minder met cassiteriet, coltan en wolframiet. De manier waarop het FDLR in de mijnbusiness optreedt varieert sterk. Terwijl sommigen dwangarbeid opleggen, bijvoorbeeld op enkele sites in Walikale, beperken anderen zich tot handel in mineralen en leven in relatieve rust naast de lokale bevolking, zoals in Fizi.

Naast de fysieke controle van mijnsites en de handel in mineralen, profiteren gewapende groepen eveneens van mijninkomsten door middel van het heffen van taksen op natuurlijke rijkdommen langs de transportroutes naar de stedelijke centra. De wegblokkades van het ex-CNDP langs de invalswegen naar Goma zijn hiervan een duidelijk voorbeeld.

Het CNDP, de voormalige rebellengroepering onder leiding van Laurent Nkunda, wierp zich op als beschermer van de Tutsi-minderheid in Oost-Congo. Begin 2009 nam Bosco Ntaganda de

Snapshot van IPIS' Interactive Map of Militarised Mining Areas in the Kivus (MiMiKi), augustus 2009 (<http://www.ipisresearch.be/mining-sites-kivus.php>).

macht over binnen de beweging en integreerde het CNDP zich in de FARDC, het Congolees nationaal leger. Deze keuze heeft de rebellen geen windeieren gelegd. Ondanks hun integratie zijn de oude commandostructuren blijven bestaan. Vóór zijn integratie controleerde het CNDP slechts enkele mijnsites en was zijn aandeel van inkomsten afkomstig uit mijnbouw bijgevolg eerder beperkt. Vandaag, na het 'Kimia II' offensief tegen de FDLR, is het ex-CNDP erin geslaagd het aantal mijnen onder zijn controle gevoelig te verhogen.

De FARDC laat zich net als alle andere gewapende groepen in de Kivu's vaak leiden door economische drijfveren. De betrokkenheid van leden van de FARDC in de mijnbouw draagt bij tot de militarisering van mijnzones en is dan ook problematisch. Een goed voorbeeld is Bisiye in Walikale, de belangrijkste cassiterietmijn van Congo. De 85^e Brigade, onder

leiding van luitenant-kolonel Samy Matumo, zwaaide er de plak tot september 2009. Ze controleerden de toegang tot de mijn en een groot deel van de mijnbouw. Illegale taken, dwangarbeid en mensenrechtenschendingen waren het gevolg.

Naast mineralen vormen ook andere natuurlijke rijkdommen een aanzienlijke bron van inkomsten voor verscheidene gewapende groepen. Zo zou de illegale handel in houtskool rondom Goma, die voor een groot stuk in handen is van gewapende groepen, jaarlijks tot 30 miljoen dollar opbrengen. Belangrijk zijn ook illegale houtkap, handel in cannabis, illegale visvangst en stroperij.

Vermelden we nog dat ook in de omliggende provincies – *Province Orientale* (met Ituri), (Noord-)Katanga en Maniema – natuurlijke rijkdommen nog steeds een rol spelen in de bestending van de onveiligheidssituatie.

DE MAI MAI: ALTERNATIEF VOOR EEN FALENDE STAAT OF EIGENBELANG?

Stijn Van Bever, Pax Christi Vlaanderen

In 2002 werd in het Zuid-Afrikaanse Sun City de intercongolese dialoog bekrachtigd met het ondertekenen van vredesakkoorden. Sindsdien kwam er in het grootste deel van de Democratische Republiek Congo een einde aan de gewapende conflicten. Het oosten van het land blijft echter, ondanks verschillende akkoorden, verstoken van een duurzaam herstel van de vrede.

Gewapende groeperingen blijven met elkaar in de clinch gaan in een complexe strijd, met uiteenlopende motieven en dynamieken. Het voornaamste slachtoffer van het geweld van de voorbije jaren is de burgerbevolking. Wegblokkades, gewelddadige represailles tegen de bevolking, het wijdverspreid seksueel misbruik en de rekrutering van minderjarigen zijn slechts enkele van de praktijken die de voorbije jaren geïnstitutionaliseerd lijken in sommige regio's in Oost-Congo. Deze praktijken zijn symptomatisch voor een gebied dat, door de chronische afwezigheid van een legitiem staatsgezag, ten prooi lijkt gevallen aan willekeur.

In dit artikel willen we een aantal dynamieken van het conflict toelichten, aan de hand van een analyse van één van de strijdende groeperingen in het conflict, namelijk de Mai Mai-milities uit Zuid- en Noord-Kivu. Met deze vraag: **vormen deze groepen werkelijk een alternatief voor een falende staat, of dienen ze vooral hun eigenbelang?**

Wisselende omstandigheden, wisselende coalities

De strijdende partijen in Kivu zijn sinds 2002 grotendeels dezelfde gebleven. De belangrijke deelnemers in het conflict zijn *het Congolese regeringsleger* (FARDC), de *Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda* (FDLR), het *Congrès National pour la Défense du Peuple* (CNDP) en de *Mai-Mai militias*. Tot 2008 stonden FARDC, FDLR en de Mai Mai tegenover het door Rwanda gesteunde CNDP. Begin 2009 kende het conflict een verrassende wending. Congo en Rwanda hernamen na jaren van diplomatieke kortsluiting de relaties en sloten een akkoord om de stabiliteit in de regio te verzekeren. De inhoud en uitwerking van het akkoord verbaasde menig waarnemer. Rwanda arresteerde CNDP-aanvoerder Laurent Nkunda. Het CNDP, dat steeds beschouwd werd als een door Rwanda gesteunde militia, integreerde in de FARDC. Vervolgens bond het Congolese leger, samen met Rwandese troepen, de strijd aan met de FDLR. Rwandese troepen werden tijdens de gezamenlijke operatie Umoja Wetu zelfs op Congolees grondgebied toegelaten, om achter de FDLR aan te gaan.

Tot op vandaag hebben de eengemaakte FARDC twee operaties (Kimia I en II) gevoerd tegen de FDLR in Noord- en Zuid-Kivu, met logistieke steun van de Monuc. De Congolese autoriteiten spreken van een succes, met de eliminatie van de drie vierden

van de FDLR (zo'n 4.500 militairen). De FDLR spreekt deze cijfers tegen, hierin bijgetreden door de vaststelling van waarnemers dat het FDLR-terrein onmogelijk met 1500 soldaten te beheersen is.

Een ontegensprekelijk gevolg van de gezamenlijke operaties tegen de FDLR, is de ontreding bij de burgerbevolking. Alle strijdende partijen hebben zich schuldig gemaakt aan geweld tegen burgers. De FDLR revancheert zich voor de aanvallen van de FARDC door zich te vergrijpen aan de bevolking, waarmee ze tot voor kort vaak op een vreedzame manier samen leefden. Ook de FARDC maakt zich schuldig aan aanvallen op de bevolking. Sinds de militaire operaties zijn al honderden gevallen gemeld van criminele praktijken vanwege gewapende groepen tegen de bevolking.

De Mai Mai

Opflakkingen van geweld tegen de burgerbevolking gaan steeds gepaard met een verhoging van de acties van de Mai Mai-milities. De term *Mai Mai* is de gemeenschappelijke noemer voor lokaal georganiseerde gewapende groeperingen die zichzelf de enige verdedigers van de autochtone Congolese bevolking noemen. De naam herbergt evenwel een amalgaam aan militias die zich van elkaar onderscheiden in orde van grootte, geografische locatie en spreiding, coalities en 'nevenactiviteiten'.

De Mai Mai-groeperingen zijn opgericht om de lokale belangen te vrijwaren tegenover niet-lokale krachten. Ze gaan er prat op dat ze ingebed zijn in de lokale gemeenschappen en noemen het beschermen van de veiligheid van de lokale bevolking hun voornaamste opdracht. In feite voeren ze dus als non-state actor één van de cruciale taken uit van de Congolese autoriteiten, die er niet in slagen om de veiligheid van de bevolking te garanderen. Echter, evenzeer staat de verdediging van particuliere economische en politieke belangen op het spel. Zo zijn er militias die vooral actief zijn in het controleren van belangrijke handelswegen of economisch belangrijke gronden (voor land- of mijnbouw). Vaak worden deze groeperingen financieel en/of materieel gesteund door lokale economische actoren.

Militaire strategie en positie van de Mai Mai

Een politiek of militair profiel schetsen van deze militias is weinig evident. De Mai Mai vormen immers geen monolithisch gestructureerde beweging met een centraal gezag. Bovendien kenmerken deze Mai Mai-groeperingen zich door een doorgedreven volatiliteit, zowel qua levensloop van afzonderlijke militias als wat samenwerkingsverbanden en coalities betreft.

Tussen 1998 en 2009 richtten Mai Mai-groeperingen zich tegen de door Rwanda gesteunde gewapende fracties, met name de RCD en later het CNDP. Deze militias riepen, als belichaming van de buitenlandse agressor, in Oost-Congo veel weerstand op. De oriëntatie van de Mai Mai impliceerde echter geen natuurlijke alliantie met de FARDC of de FDLR. In de loop der jaren stonden

CNDP. Congrès National pour la Défense du Peuple.

De voormalige rebellengroepering onder leiding van Laurent Nkunda. Wierpen zich op als beschermers van de Tutsi-minderheid in Congo. Werden door Rwanda gesteund. Integreerden met de Amani Leo vredesakkoorden begin 2009, onder leiding van Bosco Ntaganda, in de FARDC.

FARDC. Forces Armées de la République Démocratique du Congo.

Het Congolese regeringsleger.

FDLR. Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda.

Rwandese Hutumilities die zich in het Congolese woud ophouden. Volgens het huidige Rwandese regime schuldig aan de genocide van 1994. Sinds 2009 jagen Congo en Rwanda samen op de FDLR, die zich met geweld op de bevolking revancheren.

PARECO. Patriotes Résistants du Congo.

Dit was een breed front van de lokale Mai Mai verdedigingsmilities tijdens het CNDP offensief van 2008. Ook de Mai Mai zouden met de Amani Leo akkoorden in de FARDC integreren. In 2009 viel de beweging echter uit elkaar in kleinere Mai Mai fracties.

RCD. Rassemblement Congolais pour la Démocratie.

Rebellenbeweging uit Oost-Congo die in 1998 de wapens opnam tegen het bewind in Kinshasa. Verdedigde de belangen van de Banyamulenge (Rwandophone Congolezen) in Oost-Congo, met steun van Rwanda en Uganda (in mindere mate). Viel vrij snel uiteen in meerdere fracties. Legde bij de vredesakkoorden in 2003 de wapens neer, waarna een nieuwe fractie zich afscheurde, onder leiding van Laurent Nkunda en Jules Mutebusi: het CNDP.

Mai Mai-groeperingen zowel naast als tegenover de FARDC in de strijd. Ook met de FDLR waren er zowel coalities als confrontaties.

In 2007 ontstond een breed Mai Mai-front, PARECO. Deze coalitie werd opgericht als reactie op het CNDP-offensief dat vooral in Noord-Kivu woedde. PARECO betekende een eenmaking van tot dan toe voornamelijk particuliere krachten. Ook FDLR-fracties maakten deel uit van deze aan de overheid gelinkte coalitie, die eind 2008 werd beschouwd als de derde grootste gewapende fractie in Oost-Congo.

In het Amani Leo-vredesakkoord van 2009 werd gestipuleerd dat naast het CNDP ook PARECO zou opgaan in de FARDC. Deze gemengde FARDC-brigades zouden dan de strijd aangaan met de FDLR. In de loop van 2009 viel PARECO echter uiteen. Verscheidene Mai Mai-groeperingen waren tegenstanders van de voorgestelde constellatie, waarbij het bondgenootschap met de FDLR zou ingeruild worden voor een de facto legitimatie van de 'bezettende macht', het CNDP. Andere Mai Mai-fracties stonden afkerig tegen het opgeven van hun lokale machtspositie,

bijvoorbeeld de controle over grondstofrijke gebieden of belangrijke verkeersaders. Bovendien werden al snel nieuwe Mai Mai-groeperingen opgericht. Enerzijds om de plaatsen in te nemen van bewegingen die geïntegreerd waren, maar anderzijds ook om te reageren op nieuwe haarden van onveiligheid die in 2010 ontstonden.

Het PARECO-verhaal toont de grilligheid van Mai Mai-groeperingen aan. De strategie van de Mai Mai-milities wordt bepaald door een samenspel van strikt lokale omstandigheden en dynamieken die interfereren met de particuliere belangen van bepaalde groeperingen en militair-politieke evoluties, die zowel op macro- als op microniveau hun invloed uitoefenen.

Relatie tussen de Mai Mai en de lokale gemeenschappen

De Mai Mai-groeperingen legitimeren zich door te verklaren dat ze ingebed zijn in de lokale gemeenschappen en de veiligheid van de lokale bevolking garanderen. Zij vullen een hiaat in waar de Congolese staat in gebreke blijft, waardoor er een verstandhouding en wederzijds vertrouwen is met de autochtone bevolking van Oost-Congo. Dit uitgangspunt strookt met de realiteit van Oost-Congo: de Mai Mai hebben binnen een context van algemene afwezigheid van een overheid een alternatief regulerend systeem opgezet.

Een groot deel van de lokale gemeenschappen beschouwen zichzelf daarom ook als sympathisanten van de Mai Mai en dragen ook bij aan de beweging. In dit alternatieve systeem dat aan de bevolking wordt aangeboden/opgelegd is het algemeen belang echter vaak niet verenigbaar met bepaalde particuliere belangen, die eveneens deel uitmaken van de core business van sommige Mai Mai-groeperingen. Zo komen Mai Mai-groeperingen al een decennium prominent voor in rapporten van de VN en niet-gouvernementele organisaties als actoren die zich herhaaldelijk schuldig maakten aan de rekrutering van minderjarigen voor hun milities. Daarnaast zijn er ook systemen gekend van illegale tolheffingen en transacties met grondstoffen en wapens.

Welke toekomst?

De misdaden waaraan de Mai Mai-groeperingen zich schuldig maken, zijn gekend. Toch genieten ze de steun van de lokale bevolking. De afwezigheid van een rechtstaat in Oost-Congo stimuleert deze parallelle, hybride systemen die het nastreven van een vorm van (beperkt) algemeen belang combineren met de verdediging van particuliere politieke en economische belangen, op meso- en microniveau. Slechts wanneer het Congolese centrale gezag zich efficiënt zal tonen in de bescherming van de inwoners van het land en de rechtsstaat over het ganse grondgebied aanwezig zal zijn, zullen parallelle, niet-legale systemen zoals de Mai Mai hun particuliere relevantie verliezen en verdwijnen.

SEKSUEEL GEWELD IN OOST-CONGO EN DE STRIJD TEGEN DE STRAFFELOOSHEID

Hilde Deman, Pax Christi Vlaanderen & Broederlijk Delen

(Oost-)Congo heeft de kwalijke reputatie één van de ergste plekken ter wereld te zijn om vandaag als vrouw of meisje te leven. Dit heeft uiteraard alles te maken met de oorlog en het hoge aantal verkrachtingen.

Exacte cijfers zijn moeilijk te geven, maar analisten zijn het erover eens dat het fenomeen nog steeds ondergerapporteerd is, o.m. omwille van het grote taboe dat erop rust. Vele vrouwen en meisjes (en in toenemende mate ook jongens en mannen!) worden slachtoffer van verkrachting, vaak op zeer gewelddadige wijze en met blijvende fysieke en psychologische letsels en soms zelfs de dood tot gevolg. Het is o.a. in reactie op de situatie van vrouwen in Oost-Congo dat de VN Veiligheidsraad in juni 2008 de Resolutie 1820 rond verkrachting als oorlogswapen aannam.

Drie vormen van verkrachting

Uiteraard is elke verkrachting een gebeuren dat blijvend leed veroorzaakt aan een vrouw en haar omgeving en een misdaad die berecht moet worden. Toch is het belangrijk een onderscheid aan te brengen tussen de verschillende vormen van verkrachting die voorkomen in Oost-Congo, omdat ze elk een specifieke respons vereisen. De VN onderscheidt drie vormen van verkrachting:
Bron: een PPT van UNIFEM over UNSCR 1820, juli 2008

Wanneer spreekt men over “verkrachting als oorlogswapen”?

Men spreekt over verkrachting als oorlogswapen **wanneer verkrachtingen systematisch en op massale schaal gebruikt worden door één of meer strijdende partijen, meestal op bevel van hogerhand**. Dit was bv. het geval tijdens de genocide in

Rwanda waar verkrachting werd gebruikt als een ‘*weapon of genocide*’. Men spreekt soms ook over ‘*femicide*’, waarmee men doelt op de moedwillige vernietiging van de vrouwelijke bevolking. Dokter Mukwege van het Panzi-hospitaal in Bukavu spreekt over verkrachting als oorlogstactiek of terroristische daad, omdat het gaat om een bewuste strategie om hele gemeenschappen te terroriseren. Verkrachting als oorlogswapen heeft dezelfde impact als klassieke middelen voor oorlogsvoering. Bovendien is het gratis en vereist het geen hoogtechnologische capaciteiten. De effecten van deze massale verkrachtingen zijn zeer ingrijpend voor de slachtoffers en hun omgeving:

- Mensen worden **blijvend psychologisch letsel** toegebracht en de **sociale cohesie** binnen families en gemeenschappen wordt vernietigd. Vaak worden vrouwen verkracht in bijzijn van hun man, gezin of gemeenschap, die machteloos moeten toekijken. Soms worden deze ook gedwongen deel te nemen aan de verkrachtingen. Bovendien worden uit de verkrachtingen vele kinderen geboren die daarna verstoten worden omdat men vreest dat zij het kwaad van hun vader in zich dragen;
- **De lokale economie wordt vernietigd:** uit schrik voor verkrachtingen gaan vrouwen niet meer naar het bos om hout te zoeken, water te halen, naar hun veld om groenten te verbouwen of naar de markt om producten te (ver)kopen. Dit verergert de hongersnood en extreme armoede en werkt de vervrouwelijking van de armoede verder in de hand;
- **Het veroorzaakt een demografische daling:** de vaak zeer gewelddadige en meervoudige verkrachtingen vernietigen het genitale stelsel van vrouwen, waardoor zij geen kinderen meer kunnen krijgen. Ook de moedwillige verspreiding van HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare aandoeningen verlaagt de fertiliteit. Sommige (vooral jonge) slachtoffers sterven aan de letsels die zij overhouden aan de verkrachtingen;
- Door de aanhoudende terreur (soms wordt een dorp meermaals bezocht door de strijders, bovendien worden er ook andere vormen van geweld gepleegd op de bevolking) slaan **hele gemeenschappen op de vlucht** en wordt het makkelijker voor rebelligroepen om delen van het grondgebied in te nemen.

Widespread & Systematic (systematisch & op grote schaal)	Widespread & Opportunistic (uit opportunisme & op grote schaal)
Deployed as a method of warfare by armed groups. (door gewapende groepen gebruikt als oorlogswapen of -tactiek)	Armed groups and ordinary civilians exploit co (gewapende groepen en gewone burgers make vrouwen aan te vallen)
Requires disciplinary measures by belligerents and peacekeeping efforts to prevent, deter, respond to attacks, attuned to violence in unconventional physical space/ time. (vereist tuchtmaatregelen vanwege de oorlogvoerende partijen en inspanningen voor vredeshandhaving ter preventie en afwering van geweld en om te reageren op geweld in ongewone fysieke ruimte/ tijd)	Requires integrated mission response; efforts to to prioritize prevention, protection, prosecution (vereist een geïntegreerde aanpak van de missi gerechtelijk/ veiligheidssysteem aan te moedige vervolgving een prioriteit te maken)

Bron: een PPT van UNIFEM over UNSCR 1820, juli 2008

Naast verkrachting als oorlogswapen komt in Congo ook verkrachting uit opportunisme voor: strijders maken gebruik van het conflict en de chaos om zich te vergrijpen aan meisjes en vrouwen. De straffeloosheid en het gebrek aan discipline en een degelijke opleiding binnen het nationale leger zorgen ervoor dat ook Congolese soldaten vele slachtoffers maken. Tenslotte stellen we ook meer en meer verkrachtingen door burgers vast, een fenomeen dat niet alleen in Oost-Congo maar over het hele Congolese grondgebied in stijgende lijn zit. De redenen zijn tweeledig: enerzijds is er de impact van de jarenlange oorlogen op het sociale weefsel, anderzijds de grote straffeloosheid. Hieruit volgt dat een einde aan het conflict niet automatisch leidt tot een einde aan alle verkrachtingen.

Strijd tegen straffeloosheid blijft grote uitdaging

Aangezien de heersende straffeloosheid één van de belangrijkste factoren is die bijdraagt tot het hoge aantal verkrachtingen, is het goed eens te kijken wat er gebeurt op het juridische vlak in de strijd tegen seksueel geweld.

In Congo bestaat er een wettelijk kader rond seksueel geweld. Zo zijn er de wetten rond verkrachting uit 2006 en het nultolerantiebeleid t.a.v. seksueel geweld die president Kabila midden 2009 oplegde aan zijn soldaten. Maar de implementatie van deze wetten blijft een groot pijnpunt. Daarnaast zijn er verscheidene initiatieven waar vrouwen juridische bijstand kunnen vinden als zij een klacht willen indienen. Een enorm moedige maar moeilijke onderneming in een land waar straffeloosheid de regel is en slachtoffers vaak voor wraakacties van de daders moeten vrezen! Bovendien is er weinig garantie dat er ook echt een veroordeling komt, en als die er al is, dat de dader zijn straf ook uitzit. Dit moet begrepen worden in het breder kader van een land waar de hele justitiesector met enorme uitdagingen kampt. Het mag paradoxaal klinken, maar de militaire rechtbanken zijn in Congo vandaag performanter in het veroordelen van verkrachtingen dan de civiele rechtbanken. Daarbij moet wel een kanttekening gemaakt worden: tot hiertoe werden enkel soldaten van het lagere echelon veroordeeld voor individuele gevallen van verkrachting. In Congo zijn nog geen

hogere officieren of rebellenleiders veroordeeld voor het gebruik van verkrachting als oorlogswapen.

Het is daarom interessant om ook eens te kijken naar de mogelijkheden op internationaal niveau om verkrachting als oorlogswapen juridisch te bestraffen. Sommige zeer ernstige vormen van seksueel geweld worden door het Internationaal Strafhof in Den Haag erkend als oorlogsmisdaad of misdaad tegen de mensheid². Men spreekt van een *oorlogsmisdaad* wanneer het gaat om een individuele soldaat die veroordeeld wordt voor een daad van seksueel geweld. Het Strafhof zal in werkelijkheid echter vooral de grote vissen veroordelen, dus de commandanten die bevel gaven tot gebruik van verkrachting als oorlogswapen. In dat laatste geval spreekt men over *misdaad tegen de menselijkheid*. Momenteel is bij het Strafhof één zaak lopende rond seksueel geweld in de DR Congo, de zaak tegen Germain Katanga en Mathieu Ngudjolo Chui. Beide heren worden verdacht van seksuele slavernij en verkrachting als oorlogsmisdaad en als misdaad tegen de mensheid. Ook in de zaak tegen Jean-Pierre Bemba wordt verkrachting als oorlogsmisdaad en misdaad tegen mensheid onderzocht, maar hier gaat het over misdaden begaan in de Centraal-Afrikaanse Republiek.

Lokale vrouwenorganisaties in Oost-Congo betreuren echter dat de rechtszaken in Den Haag zich zo ver van de slachtoffers in Oost-Congo afspelen. Bovendien focust het Internationaal Strafhof zoals gezegd uitsluitend op enkele grote vissen. Voor vele slachtoffers blijft gerechtigheid voor wat hen is aangedaan op die manier een verre droom. Justine Masika, de coördinatrice van de lokale NGO *Synergie des Femmes pour les Victimes des Violences Sexuelles* uit Goma en winnares van de internationale Pax Christi Vredesprijs 2009, pleit daarom voor het oprichten van gemengde tribunalen naar het voorbeeld van Sierra Leone. In deze vorm van rechtbanken worden Congolese rechters bijgestaan door internationale experts om rechtszaken binnen Congo te behandelen. Dit kan de justitie dichter bij de slachtoffers brengen en zal naar alle waarschijnlijkheid ook een groter afwerend effect hebben op de daders.

2 Voor het Strafhof vallen volgende daden onder de noemer seksueel geweld: verkrachting, seksuele foltering en verminking, seksuele slavernij, gedwongen prostitutie en sterilisatie en gedwongen zwangerschap.

	Isolated & random/relational <i>(geïsoleerd & willekeurig of binnen een relatie)</i>
conflict and chaos to attack women. <i>gebruik van conflicten en chaos om vrouwen te aanpakken</i>	Domestic criminal matter, unrelated to political strategy or to international peace and security. <i>(misdaden die vallen onder nationale wetgeving, niet gelieerd aan politieke strategie of met internationale vrede en veiligheid)</i>
encourage domestic judicial/ security system <i>aanpakken van de nationale veiligheid en om van preventie, bescherming en</i>	Requires a national law and order response; public information campaigns to raise awareness of women's rights, etc. <i>(vereist een nationaal beleid van recht en orde; bewustmakingscampagnes i.v.m. vrouwenrechten, enz.)</i>

DE NOODZAAK VAN VORMING TOT GEWELDLOZE CONFLICTHANTERING.

Luc Vansina, ofm Cap., "Ambassadeur voor de Vrede" voor Pax Christi Vlaanderen

Met zijn 2.345.400 m² is de Democratische Republiek Congo het derde grootste land van Afrika. De oppervlakte van Congo is meer dan 80 maal die van België en het land telt tussen de 65 en de 70 miljoen inwoners. Meerdere bronnen gewagen van meer dan 365 stammen waarin ongeveer 220 levende talen worden gesproken. Een enorme culturele rijkdom, maar ook een enorme bron van potentiële conflicten!

Op basis van deze enkele regels over Congo kan men zich gemakkelijk voorstellen dat die samenleving wel enkele interne conflicten en twisten zal kennen. Dank zij de moderne technologie verplaatst ook de Congolees zich tegenwoordig veel meer, zowel in binnen- als in buitenland. Velen zijn op het internet aangesloten en maken veelvuldig gebruik van de gsm, de mobiele telefoon, want de netwerken zijn steeds meer bereikbaar. Ongetwijfeld versterkt het gebruik van deze communicatievormen de conflictdynamieken in RD Congo. Meer confrontaties met de 'andere' zijn mogelijk: de andere, die 'anders' is, en op een gegeven moment door een individu, een groep of een regio als een bedreiging kan gezien worden. De laatste vijftien jaar stellen we een sterke verhoging vast van spanningen en open conflicten tussen de regio's met verschillende stammen, tussen en binnen bepaalde stammen.

Sinds de kolonisatie en de evangelisatie kan men rustig stellen dat meer dan 50% van de bevolking zich katholiek noemt. Maar naast die 'nieuwe religie' blijft een Congolees vaak ook doorgaan met wat hij binnen zijn oorspronkelijke religie beleeft. Het is duidelijk dat de katholieke kerk met haar bisdommen en congregaties niet zal ontsnappen aan die conflicten tussen regio's en stammen, ondanks haar boodschap van vrede en verzoening. De kerk is altijd ook een spiegel van de samenleving. En dus zijn er van tijd tot tijd hevige spanningen binnen een bisdom of een congregatie, ook al is de evangelische boodschap de basis van het geestelijk leven van katholieken!

We kunnen ons in elk geval de vraag stellen: wat moeten we doen, als diezelfde conflicten ook te vinden zijn binnen een kerk die vrede en verzoening predikt?

We mogen niet vergeten dat zich bedreigd voelen in zijn persoonlijk of collectief bestaan als de 'ander' te dichtbij komt of wanneer men zijn oorspronkelijke wortels verliest of niet meer terugvindt, de normaalste zaak van de wereld is. Het instinct tot zelfbehoud is duidelijk veel sterker dan om het even welke religie. Dit alles leidt tot conflicten en interne twisten die een vicieuze cirkel gaan vormen als we ons opsluiten in onszelf.

Louis Michel en Luc Vansina in Goma - 2008

Wat moet je dan doen om uit die vicieuze cirkel te ontsnappen en je niet op te sluiten in jezelf wanneer je je bedreigd voelt?

Ik ben van mening dat je op de eerste plaats moet erkennen dat het instinct tot zelfbehoud er is, in elk van ons als individu en in de groep waarmee we dezelfde wortels delen. Men moet weten dat dit gevoel een heel natuurlijk gevoel is. Een gevoel dat ons helpt om te overleven! Maar tegelijkertijd moeten we – en vooral als christen en religieuze – ons durven openstellen voor de andere. Het grote probleem is dat we daarover niet durven spreken, vanwege een 'natuurlijke gêne'. Tegelijk is er ook een onbekwaamheid om de problemen die we kennen en beleven klaar en duidelijk te benoemen en onder woorden te brengen, waardoor ze degenereren tot frustraties en conflicten.

Kan de kerk een vredesboodschapper zijn? Een vraag die automatisch ook geldt voor de Minderbroeders Kapucijnen, leerlingen van de heilige Franciscus, een man van vrede en vreugde?

Het antwoord kan alleen maar 'JA' zijn, want de Bijbel ligt aan de basis van ons leven als christen en religieuze. Maar dit 'JA' wordt pas werkelijkheid als we de moed hebben om de klassieke opleiding voor priesters en religieuzen in die zin aan te passen. We moeten daarin een nieuwe, aanvullende vorming integreren, waarin een belangrijke plaats wordt toegekend aan een hedendaagse kijk op conflicten en aan de geweldloze conflicthantering. Voor een dergelijke vorming volstaat het niet daarover vijf uur cursus te geven. 'Vredesboodschapper' zijn is een levensproject, en kan niet herleid worden tot enkele eenvoudige theoretische cursussen zonder band met het concrete leven. Vrede is een kunst die niet alleen moet onderwezen, ze moet op de eerste plaats gecultiveerd worden!

Welke belangrijke elementen moeten een plaats krijgen in die vorming tot geweldloze conflicthantering?

Aan de basis van de geweldloze conflicthantering ligt in elk geval het kennen van *de geschiedenis en de oorsprong* van een conflict. Dit is een complex proces, want leren *luisteren* naar de 'andere' is fundamenteel wil men *de geschiedenis en de oorsprong* van een conflict begrijpen.

Automatisch komen, bij de confrontatie met de 'andere', de vragen over onze *'identiteit'* en de *'identiteit van de andere'*

naar boven, en hoe twee of meerdere identiteiten harmonieus kunnen samenleven, zowel op het individuele als op het collectieve niveau. Deze vragen zijn zeer belangrijk en moeten een plaats krijgen in een individuele of collectieve vorming.

Een ander belangrijk element in deze vorming is 'de verzoening'. Het is duidelijk dat er in een evoluerende maatschappij met haar conflicten wonden en pijnen ontstaan die bron zijn van toekomstige conflicten. Het is van het grootste belang om uit deze conflictlogica te stappen. Hier is het probleem hoe te 'genezen' van de wonden en 'waarachtig verzoend' te leven.

Vaak gaan we voorbij aan het economisch aspect, dat ook een bepalend element is in een conflict. De armoede, de ellende en de afwezigheid van economische activiteiten leidt vaak tot conflicten en spanningen tussen regio's, binnen stammen en zelfs tussen landen! Het is evident dat de wereldwijde economische crisis nog het meest de armen treft. Een ander belangrijk element in de persoonsvorming, maar ook in de maatschappelijke en de gemeenschapsvorming, is 'de transparantie' van de financiële middelen. Veel conflicten kunnen vermeden worden als er transparantie is over het gebruik van de financiële middelen.

Is die vorming tot geweldloze conflicthantering alleen nodig voor een déél van de bevolking?

Het is duidelijk dat die vorming tot geweldloze conflicthantering niet alleen belangrijk is voor één bepaalde groep in de samenleving, maar ze zal wel 'specifiek' zijn,

in functie van de doelgroep en de doelstellingen die men wil bereiken. Gezien de mondialisering van conflicten, en de wereldwijde aandacht voor de betekenis en de waarde van conflicten is het meer dan wenselijk dat de vorming tot geweldloze conflicthantering een plaats krijgt op alle niveaus en bij alle lagen van de bevolking. Niemand is vrij van gevoelens van opstandigheid, haat en/of wraak. Maar daarnaast is het ook waar dat de fundamentele en existentiële wortels van elke mens van nature "goedheid" zijn, "liefde, vriendschap, tederheid, respect enz." Ons instinct tot zelfbehoud werkt als een pantser en verhindert dat die fundamentele en existentiële wortels groeien naar het licht dat leven schenkt aan de wereld. De vorming is een delicate onderneming en moet een integrale vorming zijn, aangepast aan de doelgroep en de heel specifieke doelstellingen. Voor de kerk in het algemeen en voor de congregaties met een specifieke roeping in het bijzonder moet deze vorming deel uitmaken van de basisvorming, en opgenomen worden in het pakket van de voortgezette vorming. Gezien de specificiteit van de problematiek op elk niveau, moet die vorming multidisciplinair en multicultureel zijn. Ze moet uiteraard op een theoretische basis gestoeld zijn, maar moet vooral een band hebben met de realiteit van het milieu en gericht zijn op de verantwoordelijkheid van eenieder in de globale samenleving.

Tot besluit kunnen we zeggen dat de Democratische Republiek Congo met haar conflicten geen uitzondering is in de wereld van nu. Gezien de diversiteit van haar bevolking en de uitgestrektheid van het land kan Congo zelfs een wegbereider zijn inzake geweldloze conflicthantering.

ELKAAR VERSTAAN AAN DE OEVERS VAN DE MEREN

Jo Hanssens, Pax Christi Vlaanderen

Zo heette ook het vormingsproject dat Pax Christi Vlaanderen heeft uitgevoerd van mei 2008 tot december 2009 in Oost-Congo, Rwanda en Burundi: "S'entendre sur les rives des lacs". Dit project werd gefinancierd door de Dienst Vredesopbouw van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en gerealiseerd met hulp van alle Pax Christi partners uit de regio.

De coördinatie van het project was in handen van Hilde Deman, medewerker van Broederlijk Delen en Pax Christi Vlaanderen voor het Gebied van de Grote Meren, en Marie-Louise Balagizi van Pax Christi Bukavu.

Zes vormingssessies

De lancering van het project had plaats in het Centre Amani in Bukavu, DR Congo, van 31 mei tot 3 juni 2008. Er waren 32 vertegenwoordigers van het Netwerk Pax Christi Grote Meren aanwezig, samen met enkele andere vertegenwoordigers van de civiele maatschappij uit de drie landen. Ook Hilde en ik waren er bij. Na een feestelijke opening in aanwezigheid van diverse politieke en kerkelijke autoriteiten gingen we aan het werk. Er werd ingegaan op de mogelijkheden en hinderpalen om tot verzoening te komen. We probeerden nieuwe methoden uit om te werken aan een cultuur van vrede, dialoog en geweldloze oplossing van conflicten. Er werd ook aandacht geschonken aan de rol van de civiele maatschappij, ter ondersteuning van het regionaal vredesakkoord dat in januari 2008 in Goma was goedgekeurd. Op de laatste dag spraken we een plan af om het project systematisch uit te voeren. Ieder werd gevraagd mee in te staan voor de realisatie van één van de vijf komende sessies.

De daaropvolgende vormingssessie had plaats van 19 tot 22 november 2008 in Cyangugu, Rwanda, een grensstad met Bukavu aan de overkant van het Kivu-meer. Er waren 29 deelnemers, opnieuw uit de drie landen. De invalshoek was dit keer het verder uitdiepen en nog beter leren kennen van geëigende methoden en strategieën om vrede en vreedzame cohabitatie in de specifieke context van het Gebied van de Grote Meren te bevorderen. Er werd ook aandacht geschonken aan enkele typische grensproblemen in dit gebied en de bevordering van de mensenrechten bij elke stap naar vrede.

De derde sessie had plaats van 11 tot 14 februari 2009 in Bujumbura, Burundi, met 47 deelnemers uit de civiele maatschappij en de politieke wereld van de drie landen. Er werd ingegaan op de etnische en tribale tegenstellingen, maar ook op mogelijkheden tot bemiddeling en de noodzaak tot een grotere samenwerking tussen leden van de civiele maatschappij en politici. Dit werd tijdens de sessie o.m. toegepast op de labiele politieke situatie die Burundi nog steeds kenmerkt en waarbij op dat ogenblik door een bepaalde groep bedreigd werd de wapens opnieuw op te nemen.

Een vierde sessie had opnieuw plaats in de DR Congo, deze keer in Goma, van 13 tot 16 mei met 23 vertegenwoordigers uit de katholieke kerk, de protestantse kerken en de moslimgemeenschap. De bisschop en de burgemeester van Goma waren aanwezig bij de opening. Ik was gevraagd daarop de thematiek van verzoening in een interreligieus perspectief uit te werken. Het algemeen thema van de sessie was immers "Levend geloof in dienst van een cultuur van vrede, geweldloze conflictoplossing en verzoening". Naar wegen zoeken om met alle kerkelijke en religieuze leiders samen aan vrede en verzoening te werken was de belangrijkste doelstelling.

De vijfde sessie voltrok zich in Gisenyi, Rwanda, een grensstad met Goma, nu met 29 jongeren uit de drie landen. Ook hier kwamen dezelfde thema's aan bod van geweldloze conflicthantering en vredesopbouw, maar nu aangepast aan de inzet van de jongere generaties.

De zesde sessie tenslotte vond opnieuw in Bujumbura plaats, van 8 tot 11 oktober 2009, met 54 deelnemers. Hilde Deman was er bij om een inleiding te geven rond de kansen en mogelijkheden van vrouwen in vredesopbouw in toepassing van resolutie 1325 van de Verenigde Naties. (zie verder in dit dossier)

Bereikte resultaten

Aan deze 6 vormingssessies hebben 158 personen deelgenomen uit bijna 100 verschillende organisaties, groepen en gemeenschappen uit de regio. Hierbij waren 81 mannen en 77 vrouwen, bijna een perfect gender-evenwicht. 67 deelnemers kwamen uit DR Congo, 56 uit Burundi, 30 uit Rwanda en 5 uit andere landen (België en Duitsland). We stellen dus een lager aantal deelnemers vast uit Rwanda, omdat onafhankelijke groepen uit de civiele maatschappij er minder armslag hebben. De administratieve en politieke vertegenwoordigers uit Rwanda zijn ook niet ingegaan op onze uitnodiging voor de derde sessie, die plaatsvond in Bujumbura, Burundi.

De 6 geplande vormingssessies zijn volgens de voorziene planning goed tot zeer goed verlopen. Er werd een eerder klassiek schema gevolgd. De thema's werden telkens door één of twee sprekers ingeleid. Nadien werden ze in kleinere groepen besproken. Vervolgens werden de besluiten van de kleinere groepen in een plenaire bijeenkomst gerapporteerd, besproken en in een aantal besluiten samengebracht. Elke sessie werd afgesloten met een persconferentie waarbij de belangrijkste aanbevelingen aan de politieke verantwoordelijken en aan vertegenwoordigers van de internationale gemeenschap (bv. de MONUC) werden meegedeeld. Dit kon slaan op de problemen van de verkrachting van vrouwen, het gebruik van kindsoldaten, het stokkende vredesproces, de plundering van grondstoffen, het gebrek aan democratische transparantie enz.

Heel dit vormingsproces liep parallel met de inspanningen van Pax Christi International. Van 25 tot 30 april 2009 had in Bukavu de vijfde regionale consultatie plaats met deelnemers uit het hele Netwerk Pax Christi Grote Meren. Een nieuw actieplan

voor 2010 tot 2012 werd er besproken en aangenomen. Eén van de initiatieven die men op het oog heeft is meewerken aan de integratie van gewezen kindsoldaten en andere ex-strijders.

Jammer genoeg zijn er momenteel onvoldoende middelen om de voorstellen en afspraken die gemaakt werden tijdens het vormingsproces en de regionale consultatie op te volgen. Daartoe is het netwerk nog onvoldoende operationeel. Ook de communicatiemogelijkheden laten nog te wensen over en directe contacten blijven uiteraard zeer moeilijk. Wanneer Hilde en ik in mei 2008 de regio bezochten hadden we vier dagen nodig om de weg af te leggen tussen Kigali, Bukavu (Zuid-Kivu), Goma en Butembo (Noord-Kivu). De verplaatsingen zijn zeker nog moeilijker voor onze partners op het terrein. Een goed

functionerend secretariaat dat grensoverschrijdend zou kunnen werken voor de ganze regio blijft eveneens nog een droom.

Toch mogen we zeggen dat het vormingsproject "*S'entendre sur les rives des lacs*" heel wat heeft bereikt. De wil en de mogelijkheden tot grensoverschrijdende samenwerking zijn erdoor gegroeid. Het Netwerk Pax Christi Grote Meren is daarin vrij uniek. Tegelijk vinden de visie, de methoden en de strategieën tot geweldloze verandering en vredesopbouw in ruimere kring ingang. Het terrein ligt klaar en vraagt om verder bewerkt te worden. Vredeswerk kan alleen succesvol zijn in Congo, als er tevens vrede en echte verzoening komen in Rwanda en Burundi. Ook de oorlog en het geweld hebben zich immers als een epidemie verspreid aan beide oevers van de Grote Meren.

WAT IS IN HET HUIDIGE CONGO 'WERKEN AAN VERZOENING'?

Jo Hanssens, Pax Christi Vlaanderen

Is het niet te vroeg om te werken aan verzoening in een regio die zo getraumatiseerd is door onmenselijke wreedheden en nog steeds getekend is door oorlog? Ervaringen uit andere landen leren echter dat de beslissing om niet te werken aan verzoening neerkomt op een verdringing van het leed en maakt dat dit als een vulkaan onderhuids blijft sudderen, tot alles ineens weer openbarst.

Verzoening is in alle omstandigheden een lang en complex proces. Het is nooit een gemakkelijke, eenvoudige opdracht. Tijdens de sessie van 1 juni 2008 in Bukavu hebben we aan de deelnemers 21 vragen voorgelegd om hen te helpen na te denken over de vele facetten die verzoening mogelijk maken. In de sessie zelf hebben we ons evenwel beperkt tot vijf meer fundamentele vragen in verband met het werken aan verzoening.

“Wat verstaan we onder het woord ‘verzoening’ in de huidige context van het Gebied van de Grote Meren?”

Dit was de eerste vraag waarbij we stilstonden. Een antwoord was niet mogelijk zonder de grauwe werkelijkheid van verkrachtingen, kindsoldaten, moordpartijen, angst, vijandsbeelden en wantrouwen onder ogen te zien. Maar ook het verlangen om tot vrede te komen mocht niet over het hoofd worden gezien. Nu heeft ‘vrede’ minstens tien aanvullende betekenissen en één er van is ‘verzoening’.

Etymologisch betekent verzoening: de band herstellen, de band tussen twee verschillende instanties. Dit kunnen personen zijn, groepen, volkeren, landen. Verzoening is gericht op een wederzijds akkoord en het herstel van een wederzijdse band. Daarin is een uiterlijke dimensie aanwezig, maar nog belangrijker is een meer innerlijke dimensie. Een van buitenaf opgelegd akkoord kan niet leiden tot waarachtige verzoening. Verzoening kan niet tot stand komen door een van boven opgelegde ideologie, zoals dit in Rwanda gebeurde na de genocide.

“Op welke moeilijkheden en hinderpalen stoten we, op de weg naar verzoening?”

Na onze eerste exploratie gingen we vervolgens dieper in op de vele moeilijkheden en hinderpalen op de weg naar verzoening. Er zijn mentale en psychologische hinderpalen, culturele en etnische, juridische en politieke. Als gemaakte afspraken of akkoorden toch weer niet gerespecteerd worden, is dit een zeer zware hinderpaal, soms een echte barrière die de weg naar verzoening verspert. Dan kan men zelfs vaststellen: *op dit ogenblik* is verzoening nog niet mogelijk. Het Amani Leo vredesakkoord van januari 2008 werd blijkbaar door sommige ondertekenaars niet echt gerespecteerd. Hoe moet het dan verder?

“Welke stappen kunnen we zetten om de weg naar verzoening in te slaan?”

Dit is derde vraag die we ons hebben gesteld: Samen hebben we toen een tiental mogelijke stappen onderzocht. Misschien wel de belangrijkste stap was: spijs alles tijd nemen om te luisteren naar het leed dat iedere persoon en iedere groep heeft meegemaakt. In Oost-Congo betekent dit: luisteren naar het leed van de Congolezen en luisteren naar het leed van de Rwandezes die naar Oost-Congo zijn gevlucht of die er reeds langer woonachtig zijn.

Verzoening is slechts mogelijk als onze innerlijke blik op de andere vernieuwd en dieper wordt. Zo hebben we in een aantal rollenspelen proberen te ontdekken welke stereotypes en vooroordelen tegenover elkaar gebruikt worden. Andere mogelijke stappen die genoemd werden: een beroep doen op een bemiddelaar, open vredespelgrimages houden, zich oefenen in de kunst van de geweldloze dialoog. Om de moed niet te verliezen en verder te gaan zijn ook heel kleine stappen onmisbaar: een woord van bemoediging, een eenvoudig gebaar, spijs alles.

“Welke zijn uw mogelijke partners om samen aan verzoening te werken?”

Dit was de vierde belangrijke kwestie die we hebben behandeld: “Welke zijn uw mogelijke partners op kerkelijk en religieus vlak, op sociaal, maatschappelijk en politiek vlak om samen aan verzoening te werken?” Willen we aan verzoening werken, dan kunnen we niet in onze eigen kring blijven, maar moeten we netwerken uitbouwen. Ook het Netwerk Pax Christi Grote Meren moet andere netwerken en partners blijven zoeken om vooruit te kunnen gaan op de weg van de verzoening.

“Wat is uw inspiratie om de hoop niet te verliezen op de weg van verzoening?”

Tenslotte werd ook stilgestaan bij deze vijfde vraag. Het verhaal van het ontstaan van Pax Christi als beweging van verzoening vanaf 1945 kwam daarbij als zeer bemoedigend over. De horror van de Tweede Wereldoorlog moet immers voor geen enkele wreedheid onderdoen, ook niet voor wat in de voorbije jaren in Centraal-Afrika gebeurd is. De stichters van Pax Christi hebben ondanks alles reeds vanaf 1945 durven werken aan verzoening tussen vroegere artsvijanden.

Dit alles hebben we samen gedeeld en als een kans ervaren. Ook hier is waar: “Hoop... doet Congo leven”.

BELGIË, DE BELGEN EN CONGO. EEN KIJK DOOR EEN CONGOLESE BRIL

Stanislas Bucyalimwe Mararo, onderzoeker aan het Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer van de Universiteit Antwerpen. Heeft voorheen steeds in Oost-Congo gewoond.

De Congolese regering in Kinshasa en de Belgische regering in Brussel zijn druk bezig met de voorbereidingen om samen de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid van Congo (30 juni 1960-30 juni 2010) te vieren. Het is de gedroomde gelegenheid om nogmaals te onderstrepen "dat de relaties tussen beiden rimpelloos zijn".

En toch zijn er enkele wolkjes tussen de twee hoofdsteden die na vijftig jaar nog niet verdwenen zijn, dit niet alleen omdat de Belgisch-Congolese betwistingen na de onafhankelijkheid nog steeds niet zijn opgelost, maar ook en vooral wegens het gedoogbeleid van de Belgische regering tegenover Kigali en Kinshasa, terwijl de situatie er dramatisch is voor de bevolking.

Een aantal Congolezen zien België in de spiegel van de officiële politiek van de Democratische Republiek Congo. Deze politiek wordt gekenmerkt door tegenstellingen die te maken hebben met interne Congolese conflicten: regionale conflicten, ideologische en politieke conflicten, spanningen tussen clans, vermenging van staats- en privébelangen, dubieuze relaties tussen sommige Belgische vooraanstaanden en financiële groepen die actief zijn in Congo... Daarenboven wordt deze politiek geleid door demagogie of is ze zonder meer een "politiek van de goede bedoelingen", zoals Colette Braeckman van Le Soir het omschrijft.

Het komt me voor dat deze Congolezen de samenwerking zien als een vermenging van belangen van hen die in België en in Congo de macht in handen hebben. Deze overtuiging heeft ook te maken met het feit dat een aantal onder deze Congolezen

de Belgische nationaliteit hebben of door de Belgen benoemd zijn: «*Mpo na konza mboka oyo, il faut Louis Michel a fula yo! Bokonzi etuka epayi ya ba noko*», d.w.z. "Om dit land (Congo) te besturen, moet men iemand als Louis Michel als voorged hebben." Macht wordt verworven of wordt bedongen bij de ooms in België.

Andere Congolezen zijn van oordeel dat de wederzijdse afhankelijkheid en het partnerschap, gestuurd door Belgische beleidsvoerders, de realiteit niet weergeeft. Voor hen zijn de Belgisch-Congolese relaties gebouwd op uitbuiting en ongelijke machtsverhoudingen, wat blijkt uit het voortdurende misprijzen van Belgen tegenover Congolezen, wat deze laatste gefrustreerd achterlaat, met een aantal rancunes uit de koloniale periode.

De Belgische politiek wordt globaal gewaardeerd omwille van haar invloed binnen Europa en haar rol als steun voor Uncle Sam's politiek in Centraal Afrika in het algemeen en meer specifiek in DR Congo. Diegenen die belast zijn met de uitvoering van deze politiek in Brussel (de *policy makers*) en in Congo (de pionnen ter plaatse) laten zich leiden door hun persoonlijke belangen, al dan niet in hun eigen stijl. Want, zoals C. Kelly het stelt: "*Individuen, staten en andere regeringen gebruiken een rationeel eigenbelang om beslissingen te nemen... Actoren in alle relevante beslissingscenario's, inbegrepen de individuele politici, gedragen zich strategisch om hun gekozen einddoel te bereiken... Zowel de voorkeur van individuele politieke actoren als de institutionele context beïnvloeden de politieke resultaten.*"

Dit om te zeggen dat de *Belgische actoren*, zowel die vanuit de overheid als de andere, de sporen dragen van een land met talrijke problemen en bewust of onbewust hun interne problemen van België naar Congo overbrengen. Hun acties, alhoewel gewaardeerd door de Congolezen, worden toch met een zeker wantrouwen bekeken, want ze zijn ingeschreven in de officiële overheidspolitiek. De koloniale tijd is voorbij, maar vele Congolezen kijken met een gezond wantrouwen naar de Belgische politiek.

Het grensgebied tussen DR Congo, Rwanda en Burundi

Guy POPPE, *Land zonder staat. Congo 50 jaar onafhankelijk*, Borgerhoff & Lambergigts 2010, 272 blz.

Dit boek beschrijft de gebeurtenissen in de gewezen kolonie, vanaf het moment dat Patrice Lumumba tijdens de onafhankelijkheidsplechtigheid de afscheidnemende heersers de mantel uitveegt, tot nu, met Joseph Kabila aan het hoofd van een land dat in de loop van een halve eeuw vergeten is om een staat te zijn. Hoe Congo, dat met zijn onmetelijke bodemrijkdommen voorbestemd is om tot een bakken van welvaart in Afrika uit te groeien, het leeuwendeel van zijn bevolking in grote armoede en mensonterende ellende gedompeld ziet, vormt de rode draad. (*Reisboekhandel Pied a Terre, Amsterdam*)

Guy POPPE, *De boom waarnaar ze stenen gooien. Congodagboek 1996-2009*, Meulenhoff-Manteau 2010, 511 blz.

Guy Poppe heeft de historische gebeurtenissen in Congo van nabij gevolgd, tot aan Joseph Kabila's eedaflegging als radiojournalist en daarna als gepassioneerde getuige. Zijn dagboek geeft een uniek beeld van de getormenteerde periode die Congo het voorbije lange decennium meegemaakt heeft.

In *De boom waarnaar ze stenen gooien* is een journalist aan het woord die trouw blijft aan de waarheid. Zelden is het verhaal van het hedendaagse Congo zo helder, zo indringend beschreven. (*de uitgever*)

Peter VERLINDEN, *Belgisch Kongo. 50 jaar koloniale herinneringen*, Davidsfonds 2010, 182 blz.

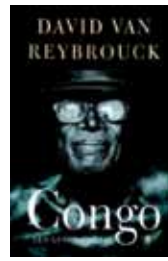
In ruim 120 foto's blikkt dit boek terug op de koloniale leefomgeving van 50 jaar geleden. De beelden worden vergezeld van uittreksels uit originele brieven van Belgische kolonialen die het koloniale leven van toen beschrijven. De beelden en stemmen uit dit boek roepen de sfeer op van het Belgische koloniale verleden en confronteren ons met een dikwijls vergeten realiteit. (*de uitgever*)

Rudi VRANCKX, *De ontdekking van Congo*, Standaard-Manteau 2010, 248 blz.

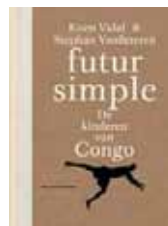
Henry Morton Stanley reist in 1874, in opdracht van Britse en Amerikaanse kranten, naar Afrika om de Congorivier te exploreren. Die historische reizen vormen mee de rode draad in het nieuwe boek van Rudi Vranckx: *De ontdekking van Congo*.

Rudi Vranckx zoekt de laatste getuigen in Congo op om hen hun visie van de geschiedenis te laten geven. De Congolezen zelf komen aan het woord. (*de uitgever*)

David VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis, De Bezige Bij 2010, 680 blz.*

Na vijf jaar intensieve research, tien reizen naar Congo en vijfhonderd interviews verschijnt op 7 mei 2010 het nieuwe boek van David Van Reybrouck. Hij beschrijft daarin voor het eerst de verbijsterende geschiedenis van Congo, van ruim voor de komst van de ontdekkingsreiziger Stanley tot en met de invloed van China in de laatste tien jaar en de recente economische crisis. Hij baseert zich niet alleen op zeldzaam archiefmateriaal en baanbrekend onderzoek, maar vooral ook op honderden gesprekken die hij met Congolezen voerde. Hun verhalen heeft de auteur in zijn grote geschiedenis geïntegreerd. (*vooruit.be*)

Koen Vidal & Stephan Vanfleteren, *Futur simple. De kinderen van Congo*, Meulenhoff/Manteau, 2010

Congo gezien door de ogen van de kinderen die voor een betere toekomst vechten. *De Morgen*-journalist Koen Vidal en fotograaf Stephan Vanfleteren reisden voor dit boek verschillende malen naar Congo en keerden terug met de indrukwekkende levensverhalen van zeven kinderen. Stephan Vanfleteren en Koen Vidal hebben voor dit project de enthousiaste steun gekregen van Unicef België en Unicef Congo. (*de uitgever*)

Karel VAN NIEUWENHUYSE, *Tussen buit en baat. Congo in het interbellum*, Acco, 2009, 160 blz.

In 1927 onderneemt Vlaams-katholiek kamerlid en zakenman Gustaaf Sap een maandenlange reis naar Belgisch-Congo. Nagelaten brieven hangen een mooi beeld op van de reis en geven een exclusieve impressie uit de eerste hand van de kolonie. Tevens getuigen ze van een merkwaardige katholiek-socialistische samenwerking. Dit boek schetst een levendig beeld van de kolonie in die periode, en geeft een inzicht in het reilen en zeilen van de koloniale triniteit: holdings, Kerk en staat. (*de uitgever*)

Jan RAYMAEKERS, *Congo. De schoonste tijd van mijn leven*, Van Halewyck, 2009, 200 blz.

50 jaar Belgische kolonisatie in 400 foto's en korte getuigenissen van oud-kolonialen.

Tony BUSSELELE, *Congo voor beginners*, Epo, 2010, 200 blz.

Vanuit het motto 'wie het heden wil begrijpen, moet naar het verleden kijken' biedt dit boek 50 jaar na de onafhankelijkheid van Congo een beknopte geschiedenis van het land, een eerlijk beeld én een instrument voor verdere solidariteit met het land. (*de uitgever*)